

Fakamatala fekau'aki mo e Mīsele'

Ko e mīsele', ko e mahaki pipihi 'aupito. 'oku 'uhinga 'eni, ko e fu'u faingofua ange 'ene mafola ki he fa'ahinga 'oku te'eki ai ke nau huhu malu'i'. 'Oku lava 'e he mīsele' 'o fakatupu e ngaahi palopalema ki he mo'ui lelei 'a e sino', kau ki ai hono uesia 'o e halanga mānava' (fatafata), pupula 'a e 'uto' 'o fa'a mei iku pē ki he tokoto falemahaki, pe ko e mate. Ko e mīsele' te ne fakavaivai'i 'e ia 'a e kau sōtia malu'i 'o ha taha, 'o lava ai ke tolunga e maumau 'oku hoko ki he mo'ui'.

'Oku anga fēfē ha'aku 'ilo'i 'oku ou malu mei he mahaki mīsele'?

'Oku malu'i koe mei he mīsele' kapau na'e:

- ma'u koe 'e he mīsele' kimu'a, PĒ
- 'osi huhu malu'i tu'o 2 koe hili ho māhina 12 (hangē ko e huhu malu'i ki he mīsele', mō mo e mīsele siamane' 'rubella' (MMR)).

Kapau na'e fā'ele'i (fānau'i) koe pe nofo Nu'u sila kimu'a he 1969, mahalo pē te ke hao mei he mahaki', koe'uhi' ne mei ma'u 'e he mīsele' ia 'a e tokotaha kotoa 'i he taimi ko ia'. Kapau na'a' ke nofo 'i ha fonua kehe kimu'a he 1969, 'e fiema'u ia ke ke 'alu ki ho'o toketā fakafāmilī' 'o sivi.

'Oku mahu'inga 'aupito ke vakai pe 'oku' ke 'osi huhu malu'i ki he mīsele' pea ke kumi ho ngaahi lekooti fakafalemahaki', hangē ko e 'ū lekooti ki he huhu malu'i', pe ola 'o e ngaahi sivi kotoa kuo 'osi lava ke fakapapau'i 'aki. Ki ha to e fakamatala fakaikiiki ki hono vakai'i ho'o tūkunga malu'i', vakai ki he uepisaiti info.health.nz/measles-immunity

Ko e huhu malu'i' ko e founga lelei taha ia ke fakafepaki'i 'aki 'a e mīsele'. Kapau 'oku te'eki ai fakakakato 'a ho'o huhu malu'i ki he mīsele' pē 'oku 'ikai ke ke fakapapau'i pe kuo 'osi huhu malu'i koe, 'oku totonu leva ke ke fakakakato ho huhu malu'i' (ki ha to e fakaikiiki fekau'aki mo e founga ke fakasi'isi'i 'aki 'ene mafola', lau 'a e konga 'o e tohi fakamatala' fekau'aki mo e faka'ehi'ehi mei he mahaki')

Kapau 'oku' ke 'osi huhu malu'i pea ke vāofi mo ha taha 'oku puke 'i he mīsele', he 'ikai ke fiema'u ia ke ta'ofi ho'o 'alu holo' (nofo ma'u ki 'api) pe te ke ngāue'aki ha fa'ahinga founga ke malu'i 'aki e ni'hi kehe' mei a te koe, he 'oku 'osi malu'i koe mei ha'o tufaki holo 'a e mīsele'.

Ngaahi fakatokanga moe faka'ilonga' – ko e hā e me'a te ke lava 'o tala pē ongo'i'

Ko e ngaahi faka'ilonga 'o e mīsele' 'oku kamata 'asi ia he fa'ahinga 'aho pē he vaha'a 'aho hono 7 ki he 21, 'o kamata mei he 'aho na'a ke ofi ai ki ha taha 'oku 'i ai 'a e mīsele', ka ko e angamaheni' 'oku fa'a toki kamata 'asi pe ia he 'aho hono 10.

Kulokula,
fepulopulasi

Mofi

Mamahi mo lele
noa 'a e lo'imata'

Taletale

Fofonu

Ko e 'uluaki faka'ilonga 'o e mīsele' 'oku mei tatau pē mo e ngaahi mahaki 'i he halanga manava' 'o hange ko e Kōviti-19 mo e influenza (the flu). Ko e mīsele', 'e 'asi e kulokula ('a e kili) he vaha'a 'aho 'e 3 ki he 5 hili e 'asi e ngaahi faka'ilonga kehe'. Ko e kulokula' 'oku kamata ia mei he mata' pea toki mafola leva ki he toenga 'o e sino'. **Kapau 'oku' ke mofi pea to e kulokula, pea 'ikai ke ke huhu malu'i mīsele (pe 'oku' ke ta'epau'ia), muimui ki he ngaahi fakahinohino 'i he konga fekau'aki mo e fale'i ki he mo'ui lelei' 'i he pepa fakamatala'.**

Fekumi ki ha fale'i ki he mo'ui lelei'

Kapau 'oku' ke pehē kuo ma'u koe pe ko ha taha 'i ho fāmili' 'e he mīsele'. 'Oku totonu ke ke nofo ma'u 'i 'api pea fetu'utaki ki ho'o toketā fakafāmili pē tā ta'etotongi ki he va'a tokoni ki he mo'ui lelei' pē 'oku 'iloa ko e Healthline 'i he 0800 611 116, 'i ha fa 'ahinga taimi pē 24/7 ki ha fale'i he vave taha'. 'I ha tūkunga fakatu'utāmaki 'aupito fetu'utaki ki he 111.

'Oku mahu'inga ke ke tā kimu'a pea ke toki a'u atu ki ho'o toketā fakafāmili' ke malu'i e ni'ihī kehe' mei he mahaki'. Tui ha me'a 'ufi'ufi fofonga ki ho ngutu' mo e ihu' he taimi kotoa pē.

'Oku anga fēfē 'a e mafola e mahaki mīsele'?

'Oku faingofua 'aupito e pipihi 'a e mīsele' ki ha fa'ahinga taha pē 'oku 'ikai ke huhu malu'i. 'E lava pē 'o mafola e mīsele' mei ha taha 'oku puke 'i he mānava, talanoa, mafatua pe tale 'o ofi ki ha taha pē. 'E to e malava pē ke ke ma'u e mīsele' 'i ha'o hū ki ha loki na'e 'i ai e tokotaha 'oku puke 'i he mīsele' ka kuo 'osi mavahe ia. 'Oku lava 'e he tokotaha mahaki pē 'e taha kuo puke he mīsele' 'o tufaki e mahaki' ki ha toko 18 kehe.

Ko e tokotaha mīsele' 'oku malava 'e ia ke ne tufaki e mahaki' ta'e 'ilo 'oku' ne ma'u. 'Oku lava ke hoko eni he 'aho 'e 4 kimu'a, 'o a'u ki he 'aho 'e 4 mei he taimi ne 'asi ai 'a e kulokula'.

Ko hai 'oku' 'i ha tūkunga fakatu'utāmaki ke puke 'i he mīsele'?

Ko e tokotaha 'i he toko 1 'i he toko 3 kotoa pē 'oku fokoutua 'i he mīsele' te nau puke 'o a'u ki ha tūkunga 'e fiema'u ai ke nau tokoto falemahaki. 'E ala hoko pē 'eni ki ha taha pē, ka ko e tokolahi ia 'e ngalingali te nau puke lahi 'o ka nau puke 'i he mīsele'. Kau ki ai:

- 'a e longa'i fānau si'i hifo he ta'u 5, tautautefito ki he fanga ki'i pēpē ta'u si'i hifo he māhina 'e 12.
- ha taha pē 'oku vaivai hono kau sōtia malu'i', kau heni ha taha 'oku lolotonga feitama pea to e a'u ai pē ki he uike 'e 6 hili 'a e fā'ele' (kapau 'e ma'u koe he mīsele' lolotonga ho'o feitama' te ke lava 'o puke lahi 'aupito pea 'e fakatu'utāmaki foki ki he pēpee')

'Oku tokolahi ange 'a e kau Maui' mo e kainga Pasifiki' 'oku nau tokoto falemahaki mei he mīsele' 'i he ngaahi matakali kehe'.

Ko e hā e me'a 'e hoko kapau teu puke he mīsele'?

Kapau 'oku ke puke 'i he mīsele', 'e fiema'u ia ke ke mavahe 'o nofo tokotaha ('uHINGA' pe ke ke nofo ki 'api) ka e 'oleva ke 'osi e 'aho 'e 4 mei he 'aho ko ia ne kamata 'asi ai e veli. Ko e founa eni te ke lava 'o ta'ofi 'aki ko e mei ho'o tufaki 'o e mīsele' ki ha taha kehe. 'E hange pē ko e tokolahi 'oku puke he uike 'e 1 ki he 2, pea toki foki 'o sai mei he mīsele', ka te ke kei ongo'i pē hangē 'oku' ke kei puke, te'eki ke ke fu'u sai 'aupito ke ke foki 'o fai ho ngāue angamaheni hangē ko e foki ki he ngāue, pe ko e 'alu ki he ako 'i he 'osi ko ia e taimi fakamavahe'. 'Oku mahu'inga ke 'oange ha taimi ki ho sino' ke fakaakeake ai.

‘E fetu‘utaki atu e Potungāue fakafonua ki he Mo‘uilelei’ ke ‘oatu ha fale’i mo ha tokoni. ‘Oku kau ai:

- hono vakai’i ‘a e ngaahi faka’ilonga ‘o e mahaki’ pea mo e tūkunga ‘oku ‘i ai ho’o mo’ui’.
- ‘eke atu ‘a e feitu‘u na’a’ ke ‘alu ki ai pea mo hai fua na’a’ ke feohi mo ia ‘i ho’o kei fakamofola holo ‘a e mīsele’.
- fakapapau’i ‘oku’ ke ‘ilo e me’a ke fai kapau ‘e to e faka’au ke kovi ange e ‘asi ‘a e ngaahi faka’ilonga’.

Ko e hā e me’a ke fai kapau na’a’ ku fetaulaki mo ha taha ‘oku puke ‘i he mīsele’?

Kapau kuo’ ke pihia he mīsele’, ‘e faka’ilonga’i koe ko e ‘feohi vāofi’ pē ‘fetaulaki faka’aho’. Ko e ‘feohi vāofi’ (close contact) ‘oku fa’a makatu’unga ai ‘a e mafola ‘a e mīsele’. Ko e ngaahi me’a te ke fiema’u ke fai’ ‘e makatu’unga ia pē ‘oku malu’i koe pē ‘ikai, huhu malu’i fakakonga pē malu’i kakato mei he mīsele’.

‘E fetu‘utaki atu ho’o timi ngāue ki he mo’ui lelei’ ke ‘oatu ha tokoni mo ha fakamatala ki he ngaahi me’a ‘e fiema’u ke ke fai’. Te nau vakai’i ho ngaahi lekooti’ mo ‘eke atu pe na’a’ ke ‘osi sivi toto ke ‘ilo pe ‘oku ‘osi malu’i koe mei he mīsele’.

Kapau ‘oku te’eki ke ke huhu malu’i, ‘e faingofua ange ho’o puke mo fakamafola ‘a e mīsele’. ‘E fiema’u ia ke ke nofo mavahe koe (‘o nofo ma’u ‘i ‘api) ke fakasi’isi’i (ta’ofi) e mafola ‘o e mīsele ki he kakai kehe.

Kapau na’e huhu malu’i koe tu’o 1 pē, ko ho huhu malu’i leva ‘oku te’eki, mahino ia, ‘oku ‘ikai ke malu’i kakato ko e mei he mīsele’ pea faingofua ‘aupito ke ma’u mo to e tufaki atu e mīsele’.

- nofo mama’o mei he ngaahi feitu‘u ‘oku ‘i ai e mīsele’ he ‘e vave ai ‘ene mafola’, hangē ko e fale kiliniki/ falemahaki, ‘apiako pea mo e ‘apiako ma’a e fānau iiki ‘aupito’.
- nofo mama’o mei he kakai ‘oku vave ke nau puke lahi he mīsele’ (lau e konga tohi ki ‘olunga’ ko hai ‘oku faingofua taha ke puke lahi he mīsele’)
- Monitoa (Fakatokanga’i e ngaahi faka’ilonga mīsele’ pea kapau te ke ma’u e ngaahi faka’ilonga’, mahalo pē ‘oku’ ke puke he mīsele’ pea ‘oku mahu’inga ‘aupito ke ke nofo ‘i ‘api (nofo mavahe/mama’o) pea ke fekumi ki ha fale’i fakafalemahaki/ fakatoketā)

Kapau ‘osi malu’i koe, ‘oku faingata’a ke ke ma’u e mīsele’ ‘o tufaki, ko ia ai ‘e lava ke kei hoko atu pe ho ngāue faka’aho’ ‘o hangē ko e ngāue’ mo e ako’, ‘o kapau ‘oku’ ke ongo’i sai. Ka faka’ohovale e ‘asi ‘a e faka’ilonga mīsele’, fakamama’o (nofo ki ‘api) pea muimui ki he konga tohi ‘oku ha atu ‘i ‘olunga ki ha’o fekumi ki he fale’i ki he mo’ui lelei’.

Founga ta’ofi/fakasi’isi’i

Ko e huhu malu’i’ ko e founga lelei taha pe ia ki he malu mei he mīsele’, ko e peseti ‘e 99% ‘o e kakai ‘oku nau ‘osi huhu malu’i tu’o 2 (ko e huhu malu’i ki he mīsele’, mō pea mo e mīsele siamane (MMR)) talu mei he kei māhina 12, ‘e malu’i kinautolu mei he mīsele mo ‘ene pipihi ki ha taha kehe.

- Ko e kau pēpē ‘oku fa’a ma’u ‘enau ‘uluaki MMR (Mō) huhu malu’i he mahina 12 mo e huhu hoani’ he māhina 15. Huhu malu’i ‘a ho’o pēpē’ kei taimi, ko e founga lelei taha ia ki hono malu’i/fakahaofi kinautolu’.
- Ko e huhu malu’i ki he MMR (Mō) ‘oku ta’etotongi ki he taha kotoa pē ‘oku ta’u si’i hifo he ta’u 18 pea mo kinautolu ta’u 18 pe lahi hake ‘oku nofo fonua ‘i Nu’u Sila’ ni (New Zealand healthcare). Ki ha fakamatala fekau’aki mo e faingamālie ke ke kau ai he polokama ‘oku fakapa’anga he pule’anga’ ki he tokanga’i ‘o e mo’ui lelei’, vakai/a’u ki he [Get publicly funded health services | New Zealand Government](#) (Ma’u ha tokoni mei he kautaha tokanga’i ‘o e mo’ui lelei kuo fakapa’anga ‘e he | Pule’anga Nu’u sila’.

- Kapau 'oku 'i ai ha palopalema ki ho sino' te ne fai e maumau ki he kau sōtia malu'i ho sino', lea ki he tokotaha na'a' ne fale'i fakafalemahaki koe' ke vakai pe 'oku lava ke huhu malu'i koe mei he MMR (Mō).
- Lolotonga ko ia ho'o faitama', 'e 'ikai ke sai ke 'oatu ha huhu malu'i ki he MMR (Mō), ka 'oku sai pe ke huhu malu'i koe he 'osi ho'o fā'ele' pe 'i he taimi 'oku kei fafanga huhu/fakahuhu ai 'a e pēpee'. 'Oku mahu'inga ke fakapapau'i 'oku malu'i kakato koe mei he mīsele' 'o kapau 'oku' ke faitama.
- Kapau 'oku 'ikai ha'o 'ilo pe na'a' ke 'osi huhu malu'i tu'o 2 ki he mīsele', 'oku fiema'u ia ke to e 'ai ha'o huhu malu'i mei he MMR ('oku malu ange ke toe fakalahi e faito'o na'e 'oatu')

Ki ha fakamatala fekau'aki mo e huhu malu'i ki he MMR (Mō) vakai ki he info.health.nz/MeaslesVaccine

Ke fakakakato ho huhu malu'i, fetu'utaki ki ho'o toketā fakafāмили pe tā ta'etotongi ki he (Vaccination Helpline) 'i he fika 0800 28 29 26 (8.30am ki he 5.00pm Mōnite ki he Falaite) – 'oku 'i ai pe 'a e kau fakatonulea 'oku 'ataa te ke fili ke lea ki ai 'i he lea faka-Mauli' pe lea 'o e ngaahi fonua 'o e Pasifiki', tokotaha tokoni ki he kau faingatā'ia', pe ngāue'aki 'a e NZ Relay.

Te ke toe lava pe ke kole ha'o 'apoinimeni 'i he peesi uepisaiti ko 'eni' info.health.nz/bookavaccine. Lahi 'a e ngaahi fale talavai 'oku nau fakahoko 'a e huhu malu'i ki he MMR (Mō) pea lava ke huhu malu'i ai mo e fānau iiki'. 'E lava 'o ma'u atu e 'ū fale talavai 'i he healthpoint.co.nz/immunisation

Ki ha ngaahi fakaikiiki:

- Vakai e uepisaiti 'a e Health New Zealand | Te Whatu Ora website info.health.nz/measles
- Vakai ki he New Zealand Relay services ta'etotongi mei he nzrelay.co.nz kapau 'oku' ke noa, kovi ho'o fanongo', fakatou noa mo kui, 'ikai ke lava 'o lea fakalelei.
- Tā ki he Healthline 'i he **0800 611 116**, ha fa'ahinga taimi pē, 24/7 'i ha'o tā ta'etotongi ki ha fale'i mo ha fakamatala fekau'aki mo e me'a ke fai. 'E lava ke ke lea ki ha tokotaha toketā kiliniki Maui 'o kapau te ke fetu'utaki ange he laini 8am ki he 8pm. 'Oku 'ataa pē pea mo e sevesi ki he fakatonulea' pea mo e tokoni mei he NZ Relay.
- Ki he kakai 'oku nofo fonua heni pe fe'alu'aki ki he ngaahi kolo 'i 'uta', 'oku lava pe ke ke fetu'utaki ki ha toketā 'oku ngāue houa lōloa 'i he **Ka Ora Telecare 0800 2 KA ORA (0800 252 672)** pe kaora.co.nz
- Ko e laine 'oku tukupā ke fetu'utaki ma'a e kau faingatā'ia fakaesino' mo faka'atamai' 'oku 'ataa he Monite ki he Falaite, he vaha'a taimi 8.00am ki he 5.00pm. Tā ta'etotongi ki he **0800 11 12 13** pe kahi ki he **8988** ki ha tokoni mo ha fale'i pe vakai'i e uepisaiti healthpoint.co.nz/disability-helpline